

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ

Кафедра методологій крос-культурних практик

Методичні вказівки

з викладання дисципліни «Пропаганда в сучасному суспільстві»

для студентів спеціальностей В1 «Аудіовізуальне мистецтво та медіавиробництво», В2 «Дизайн», В4 «Образотворче мистецтво та реставрація» галузі знань В «Культура, мистецтво та гуманітарні науки»,

G17 «Архітектура та містобудування»

галузі знань G «Інженерія, виробництво та будівництво»

першого (бакалаврського) ступеня вищої освіти

Харків – 2026

Методичні вказівки з викладання дисципліни «Пропаганда в сучасному суспільстві» для студентів спеціальностей В1 "Аудіовізуальне мистецтво та медіавиробництво". В2 «Дизайн», В4 «Образотворче мистецтво та реставрація галузі знань В «Культура, мистецтво та гуманітарні науки», G17 «Архітектура та містобудування» галузі знань G «Інженерія, виробництво та будівництво» першого (бакалаврського) ступеня вищої освіти. Харків: ХДАДМ, 2026.

Розробник: кандидат історичних наук, доцент кафедри методологій крос-культурних практик Геннадій ШТАН.

Рецензент:

Кандидат культурології, старший науковий співробітник науково-дослідної частини ХДАДМ Мирослава ЯРІКО.

Пропаганда (політична, ідеологічна, інформаційно-психологічні операції) є невід'ємною частиною інформаційного середовища ХХІ століття. В умовах агресії рф знання із мети та завдань, теорії та практики ведення пропаганди, основних інструментів інформаційного впливу є необхідною для кожного свідомого громадянина частиною суспільної освіти, формування критичного мислення. Дисципліна «Пропаганда в сучасному суспільстві» є вибірковою й пропонується для вивчення студентам усіх освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів денної форми навчання та здійснюється відповідно до навчального плану.

Затверджено на засіданні кафедри методологій крос-культурних практик («27» березня 2026 р., протокол № 09).

Рекомендовано до друку Методичною радою Харківської державної академії дизайну і мистецтв («21» травня 2026 р., протокол № 26-03).

ЗМІСТ

Вступ.....	
Загальні положення.....	
План і зміст курсу.....	
Рекомендована література.....	

ВСТУП

Пропаганда – це інструмент впливу на суспільство та особистість задля реалізації волі її об'єкта, який був відомий й використовувався у різних формах протягом усієї історії людства. У XXI столітті, із поширенням Інтернету, саме пропаганда у Всесвітній Павутині (у першу чергу, в соціальних мережах, у каналах месенджерів й платформах для розміщення відео) стала інструментом, із яким зіткається кожен їх користувач. В цих умовах інформаційні впливи, які ґрунтуються на ефективному використанні уподобань та упереджень конкретних цільових аудиторій, особливостей функціонування свідомості, конспірологічного мислення та інших інструментів, мають значно більший ефект, ніж у XX столітті. Додаткову ефективність їм додає характерна для сучасного етапу розвитку пропаганди робота із емоціями («емоційні качелі») та стимулювання когнітивних викривлень, використання особливостей роботи алгоритмів соціальних мереж та штучного інтелекту, що дозволяє обійти традиційний фактчекінг й забезпечити якісний стрибок у можливостях контролю диктатур над особистістю.

Все зазначене робить необхідність наявності знань із інформаційної безпеки – зокрема, у даній галузі – необхідним фактором, що забезпечує ефективну роботу в Інтернеті. Актуальність даного напрямку для українців є також надзвичайно важливою в умовах агресії проти Української держави з боку рф, оскільки рашистський режим використовує усі досягнення сучасної пропаганди надзвичайно активно – як мінімум, на одному рівні із безпосередньо збройною агресією. Події «руської весни» 2014 р. на Донбасі доводять, що сучасна російська пропаганда є найважливішим інструментом експансії, що часто діє не менш ефективно, ніж бомби та ракети.

Метою викладання навчальної дисципліни «Пропаганда в сучасному суспільстві» є надання студентам теоретичних та практичних знань та умінь в галузі сучасної пропаганди в умовах підготовки та ведення суспільних конфліктів в інформаційному суспільстві. В ході занять студенти набувають навичок із розуміння основних принципів роботи пропаганди, знайомляться із зв'язком державного устрою та ідеології конкретних держав, що формують особливості інформаційних впливів з їхнього боку, із конкретними пропагандистськими моделями, вчать аналізувати інформацію, не піддаючись на відповідні маніпуляції. Опанування цих знань посилює професійні компетенції здобувачів першого ступеня вищої освіти, дозволяє їм не стати жертвами інформаційної агресії в умовах вторгнення в Україну з боку рф.

Завдання курсу:

- ознайомлення з надбанням світової й вітчизняної філософської думки;
- злобуття навичок самостійного логічного мислення й обґрунтування власної теоретичної позиції;
- розвиток навичок теоретичного синтезу й узагальнення;
- оволодіння знаннями про наукову дискусію і основні принципи цивілізованого міжкультурного діалогу.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен володіти такими компетентностями, як-от:

Загальні

для спеціальності В1 "Аудіовізуальне мистецтво та медіавиробництво":

ЗК02 Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК03 Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК07 Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК09. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК010. Здатність бути критичним та самокритичним.

для спеціальності В2 «Дизайн»:

ЗК02. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК04. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК07. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК08. Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

для спеціальності В4 «Образотворче мистецтво та реставрація»:

ЗК01. Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК05. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК06. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК07. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК08. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК012. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

для спеціальності G17 «Архітектура та містобудування»:

ЗК02. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК04. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК06. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК07. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК09. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Спеціальні

СК06. Здатність інтерпретувати смисли та засоби їх втілення у мистецькому творі.

СК09. Здатність використовувати професійні знання у практичній та мистецтвознавчій діяльності.

Програмні результати навчання

ПР01. Вільно спілкуватися з професійних питань державною та іноземною мовами усно і письмово.

ПРН16 Вільно спілкуватися з професійних питань державною та іноземною мовами усно та письмово

ПРН17 Збирати, оцінювати, аналізувати та обробляти інформацію з використанням сучасних інформаційних технологій та спеціалізованого програмного забезпечення .

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- основні принципи формування та поширення пропагандистських наративів;
- засоби поширення пропаганди в умовах інформаційного суспільства;
- ключові моменти розвитку пропаганди у XX – на початку XXI століття;
- механізми, які використовує сучасна пропаганда для ефективного впливу;

- особливості та прийоми роботи пропаганди РФ, спрямовані на різні верстви населення.

уміти:

- виявляти, ставити та розв'язувати проблеми, пов'язані із виявленням правдивої інформації в сучасному інформаційному суспільстві;
- правильно інтерпретувати інформацію, проводити її аналіз, відрізняти факти від маніпуляцій та фейків, приймати об'єктивні рішення у професійній діяльності;
- діяти соціально, відповідально та свідомо, бути активним членом сучасного суспільства із власною позицією.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Навчальна дисципліна «Пропаганда в сучасному суспільстві» належить до вибіркової частини циклу дисциплін професійної підготовки і складається з 3 модулів, пов'язаних між собою змістовими складовими. На вивчення навчальної дисципліни відводиться 34 години / 1 кредит ECTS на 5 семестрі. Форма вивчення курсу – лекційна плюс самостійна робота студентів. Метод повідомлення нових знань – прослуховування лекцій та самостійний перегляд запропонованого матеріалу (джерел). В ході вивчення дисципліни викладачем пропонуються для самостійного вивчення додаткова література та матеріали, які дозволяють глибше вивчити конкретні питання.

Форми контролю та критерії їх оцінювання. Контроль має на меті виявлення та усунення недоліків у розумінні матеріалу, набуття студентами практичного досвіду із визначення пропаганди, надання їм допомоги щодо освоєння матеріалу.

У визначений термін студенти здають модульну контрольну роботу в формі есе. Завданням модульної роботи є надати мистецьке порівняння запропонованих документальних фільмів, які різним чином розкривають особливості пропагандистських технік режимів Третього рейху та КНДР. Для отримання максимального балу студент має продемонструвати вміння виділяти мистецькі прийоми, використані у джерелах, порівнювати їх, наводячи аргументовану власну думку.

Ще одним елементом проміжного контролю є усна доповідь (до 5 хвилин), в ході якої студент має описати й охарактеризувати конкретний випадок використання пропаганди із власного досвіду користувача інформації. Для отримання максимального балу студент має продемонструвати вміння виділяти пропаганду, не ставши при цьому її жертвою.

Формою кінцевого контролю є залік, який проходить у формі усного опитування (відповідь на 2 питання згідно витягнутого білету).

РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Тема	Форма звітності	Бали
Написання есе	Перевірка викладачем	0-40
Усна відповідь щодо випадку пропаганди із власного досвіду	Перевірка викладачем	0-10

Складання заліку (усне опитування)	Перевірка викладачем	0-50
	Всього балів	100

Шкала оцінювання: ECTS ТА НАЦІОНАЛЬНА

ECTS	національна	Критерії
A	90-100	Студент в повному обсязі опанував матеріал тем, продемонстрував вміння працювати із інформацією, мислить критично, ідентифікує, аналізує та інтерпретує засоби пропагандистського впливу.
B	82-89	Студент в цілому опанував матеріал тем, продемонстрував вміння працювати із інформацією, ідентифікує, аналізує та інтерпретує засоби пропагандистського впливу, але допускає фактичні помилки.
C	75-81	Студент в цілому опанував матеріал тем, продемонстрував вміння працювати із інформацією, але допускає фактичні помилки, не в повній мірі розуміє матеріал.
D	64-74	Студент опанував матеріал теми, але зробив значні помилки.
E	60-63	Студент опанував матеріал теми, але зробив значні помилки, погано розуміє матеріал.
FX	35-59	Студент недостатньо опанував матеріал, зробив значні помилки, погано розуміє матеріал.
F	1-34	Студент не опанував матеріал, зробив багато принципіальних помилок.

ПЛАН І ЗМІСТ КУРСУ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ПРОПАГАНДА У XX СТОЛІТТІ

Тема 1. Заняття 1. Вступ до курсу. Пропаганда: сутність та завдання.

Визначення мети і задачі курсу, форм проведення лекцій, проміжного та підсумкового контролю знань. Надання списку основних та додаткових джерел інформації для самостійного опрацювання матеріалу з дисципліни.

Визначення основних понять. Завдання та основні риси пропаганди на прикладі Першої світової війни.

Тема 2. Заняття 2. Пропаганда у Другій світовій війні (лекція 1). «The Reich will rise Propaganda, the Reich will rise to last a thousand years».

Нацистська Німеччина: особливості державного устрою та роль системи пропаганди. Концепції, характерні риси нацистської пропаганди. Особливості роботи на внутрішню та зовнішню аудиторію, причини ефективності.

Тема 2. Заняття 3. Пропаганда у Другій світовій війні (лекція 2). «... Занесена над нами рука агресора була відведена рукою товариша Сталіна».

Пропаганда СРСР на початку Другої світової війни: «польський похід». Зв'язок, спадковість радянських пропагандистських концепцій та прийомів. Інформаційне забезпечення агресії СРСР проти Фінляндії. Радянська пропаганда в ході війни на Східному фронті, її еволюція.

Тема 3. Заняття 4. Засоби масової інформації та пропаганда в роки Холодної війни. «War never changes».

«Холодна війна» XX століття як ідеологічне протиборство двох систем: відображення у інформаційній сфері. Конфлікт у В'єтнамі (1960-і – 1970-і рр.): вирішальна роль інформаційного фактору. Операція «Буря в пустелі» (1991 р.) як новий засіб інформаційного забезпечення війни. Інформаційне забезпечення агресивних дій СРСР проти Угорщини (1956 р.), Чехословаччини (1968 р.), Афганістану (1979-80-і рр.). Операція «Буря в пустелі» як успішне відпрацювання сучасних концепцій інформаційних операцій.

Тема 4. Заняття 5. «Кінець історії» та початок нової ери інформаційної війни у внутрішній та зовнішній політиці.

Концепція «кінця історії» Ф. Фукуями. Пропаганда у 1990-х та початку 2000-х років: геноцид у Руанді, Перша та Друга війни у Чечні, операції США та союзників. Початок нового витку інформаційного протистояння Росії та Заходу.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПРОПАГАНДА НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Тема 5. Заняття 6. Інформаційні конфлікти XXI століття. Поле бою – Інтернет.

Інформаційні впливи та протистояння у XXI столітті: основні джерела пропаганди та їх особливості. Інформаційна складова ізраїльсько-палестинського конфлікту (2023 – 2025 рр.).

Тема 6. Заняття 7. Свідомість vs диктат: нові інструменти пропаганди (лекція 1).

Психологічні інструменти, які використовуються сучасною пропагандою: міфологічна свідомість, вплив на емоції, когнітивний дисонанс. Конспірологія як інструмент впливу на свідомість: механізм дії та використання в пропаганді.

Тема 6. Заняття 8. Свідомість vs диктат: нові інструменти пропаганди (лекція 2).

Механізми використання примушення до дій без усвідомлення об'єктом: покір авторитету, «контроль свідомості» деструктивних культів. Вплив сучасних технологій: особливості роботи соціальних мереж та їх роль у пропаганді. «Епоха постправди» та сучасна політична пропаганда. Рекомендовані шляхи визначення пропаганди (порядок проведення фактчекінгу в сучасних умовах, уникання особистих когнітивних викривлень).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. СУЧАСНА РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА

Тема 7. Заняття 9. Сучасна російська пропаганда (лекція 1). Проблеми самоусвідомлення.

Виникнення ідеї пропаганди в рф як інструменту глобального впливу. Основа російської пропаганди: роль державного устрою та суперечності створення ідеології. Концепції сучасної російської пропаганди.

Тема 7. Заняття 10. Сучасна російська пропаганда (лекція 2). Зброя проти свідомості.

Прийоми та інструменти дії російської пропаганди. Загальні особливості її роботи на різні цільові аудиторії всередині країни, на різні держави та частини світу.

Тема 7. Заняття 11. Сучасна російська пропаганда (лекція 3). Культурна війна.

Російська пропаганда в культурі: кінематограф, науково-популярна та художня література, музика.

Тема 8. Заняття 12. Російська пропаганда та інформаційна агресія рф проти України (лекція 1). «Їх там нема».

Специфічні концепції, прийоми та інструменти російської пропаганди щодо України та українців. Особливості антиукраїнської пропаганди рф у роботі на російську, українську та зовнішню цільові аудиторії. Антиукраїнська пропаганда рф до початку широкомасштабного вторгнення (2004 – 2021 рр.).

Тема 8. Заняття 13. Російська пропаганда та інформаційна агресія рф проти України (лекція 2). «Наступ Росії та нового світу».

Внутрішня та зовнішня пропаганда рф в ході широкомасштабного вторгнення у 2022 році: фактори, які впливали на її розвиток, загальна періодизація та еволюція.

Тема 8. Заняття 14. Російська пропаганда та інформаційна агресія рф проти України (лекція 3). «Totalen Krieg 2.0».

Особливості роботи російської пропаганди як інструменту підтримання середовища тотальної війни на різні цільові аудиторії: Росія, Україна, держави Заходу, Глобальний Південь. Перспективи розвитку та загальні висновки.

Заняття 15. Залік.

Рекомендації щодо викладання та вивчення дисципліни

Тематика курсу має важливе значення в умовах інформаційного суспільства. З іншого боку, вона пов'язана із проблемами недостатнього розуміння ефективності сучасної пропаганди, «наївного погляду на інформацію» (точки зору, згідно із якою необмежений доступ до інформації сам по собі гарантує розуміння споживачем істини), відсутності єдиної системи термінології. Це ставить перед викладачем додаткове завдання із їхнього вирішення.

Надзвичайно велику роль у ході викладання дисципліни та самостійної роботи відіграє об'єктивність як викладача, так і студентів. Взаємодія має мати виключно академічний характер. Жоден із учасників навчального процесу не має нав'язувати співбесідникам власні когнітивні викривлення, а також політичні погляди, зокрема антиукраїнські, заперечувати існування українського народу, культури та держави (наприклад, апелюючи до свободи слова). Категорично забороняється використання дисципліни як приводу для поширення пропагандистських меседжів (антинаукових, радикальних, ксенофобських, антигуманних, расистських та ін., а також наративів російської пропаганди). Неприпустимою є використання (окрім розгляду та аналізу прикладів із навчального матеріалу) мови ненависті, агресії, персональних обрАз та звинувачень (у тому числі й авторів тематичної літератури).

Окрему увагу має бути приділено вірному використанню термінології задля запобігання підміни понять та маніпуляцій. Студенти мають розуміти мету та особливості використання в сучасній пропаганді емоційності.

В процесі вивчення дисципліни студент має використовувати знання, набуті у шкільних та академічних курсах із суспільних наук (історії, економіки, філософії). Для успішного складання проміжного та кінцевого контролю він має використовувати критичне мислення, порівнювати наявну інформацію, активно засвоювати матеріал. Активна участь у роботі, додаткові питання із теми вивчення вітаються. Також вітається самостійна додаткова робота із вивчення джерел, зокрема іноземними мовами.

Студенти мають дотримуватись засад академічної доброчесності. Списування, плагіат або написання контрольних робіт штучним інтелектом є неприпустимими.

Інформація із усіх тем курсу має надаватись максимально об'єктивно. Пропагандистські матеріали, запропоновані для розгляду, мають використовуватись виключно у якості джерел для вивчення відповідних питань із відповідним аналізом змісту та використаних прийомів.

Рекомендована література

Базова література

1. Висоцький О. Ю. Постправда: концептуальні та праксеологічні виміри // Грані : науково-теоретичний альманах. 2018. Т. 21, № 10. С. 128 – 133.
2. Гурієв С., Трейсман Д. Спін-диктатори : як змінюються обличчя тиранії в ХХІ столітті. Київ: BookChef, 2023. 432 с.
3. Епллбом Е. Автократія, Інс.: диктатори, які хочуть керувати світом. Київ: HREC PRESS, 2025. 161 с.
4. Іванов В. Основні теорії масової комунікації і журналістики : навчальний посібник / за науковою редакцією В. В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 2010. 258 с.
5. Історія інформаційно-психологічного протиборства: підручник / за заг. ред. Є. Д. Скулиша. Київ: Науково-видавничий відділ Національної академії СБУ, 2012. 211 с.
6. Капелюшний А. Девіатологія мас-медіа: практикум. Львів, 2000. 208 с.
7. Мороз О. Як не стати овочем: інструкція з виживання в інфопросторі. Харків: Vivat, 2021. 208 с.
8. Петрик В.М., Остроухое В.В., Штокеиш О.А. та ін. Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, ведення інформаційних війн і спеціальних інформаційних операцій: навчальний посібник. Київ: Росава, 2006. 208 с.
9. Померанцев П. Це не пропаганда: подорож на війну проти реальності. Київ: Yakaboo Publishing, 2020. 288 с.
10. Почепцов Г.Г., Чукут С.А. Інформаційна політика: навчальний посібник. Київ: Знання, 2001. 663 с.
11. Публіцистика. Масова комунікація: медіаенциклопедія / за заг. ред. В. Іванова. Київ: АУП ЦВП, 2007. 778 с.
12. Різун В. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; за науковою редакцією В. В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 2013. 352 с.
13. Снайдер Т. Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка. Львів: Човен, 2020. 392 с.
14. Тимчук Д., Карін Ю., Машовець К., Гусаров В. Вторгнення в Україну: хроніка російської агресії / група «Інформаційний спротив». Київ: Брайт Стар Паблішинг, 2016. 239 с.

15. Chaban N., Zhabotynska S., Knodt M. What makes strategic narrative efficient: Ukraine on Russian e-news platforms // *Cooperation and Conflict*. 2023. Vol. 58, issue 4. P. 1-22.
16. Mazur-Bubak M. A war in the head: the new model of Russian propaganda as a Hobbesian time of the disposition of war // *Argument*. 2020. Vol. 10. P. 115-132.
17. Sazhniev M., Sułkowska J. Russian culture and management of meaning in introduction of political influence in Ukraine // *Journal of International Studies*. 2020. Vol. 13, issue 1. P. 310-323.

Допоміжна література

1. Бернерс-Лі Т. Заснування Павутини: з чого починалася і до чого прийде Всесвітня мережа. Київ: Києво-Могилянська академія, 2007. 207 с.
2. Воробйова А. Моніторинговий звіт «"Універсальний солдат" або освіта як знаряддя Росії на окупованому півдні України». Київ: ГКП «Альменда», 2023. 102 с.
3. Зімбардо Ф. Ефект Люцифера: чому хороші люди чинять зло. Київ: Yakaboo Publishing, 2017. 584 с.
4. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практичний poradnik з кримінально-правової оцінки та розмежування / за заг. ред. В. В. Малюка. Київ: Алерта, 2023. 312 с.
5. Мілгрем С. Покора авторитету: погляд експериментатора [пер. з англ. А. Ящук]. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2019. 287 с.
6. Черник П. П., Шумка А. В. Інформаційно-психологічні операції у війнах та збройних конфліктах другої половини ХХ – початку ХХІ ст. // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2008. № 634: Держава та армія. С. 126–133.
7. Щербаченко Т. Як не заблукати в павутині. Львів: Видавництво Старого Лева, 2013. 104 с.
8. Яцимірська М.Г. Прагматично-комунікативні особливості вербальної комунікації в Інтернеті // Пресознавчі студії : історія, теорія, методологія [Зб. праць кафедри української преси і дослідницького центру історії західноукраїнської преси]. Львів, 2007. Вип. 8. С. 245–246.
9. Brotherton R. *Suspicious Minds: Why We Believe Conspiracy Theories*. London : Bloomsbury Sigma, 2015. 304 p.

10. Deutschmann P., Herlth J., Woldan A. (etc.). "Truth" and Fiction : Conspiracy Theories in Eastern European Culture and Literature. Bielefeld: Transcript Verlag, 2020. 384 p.